

Sivistysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi opintotukilain muuttamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi opintotukilain muuttamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 139/2017 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Virpi Hiltunen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- neuvotteleva virkamies Sanna Pekkarinen, sosiaali- ja terveysministeriö
- etuuspäällikkö Piia Kuusisto, Kansaneläkelaitos
- asiantuntija Samuli Maxenius, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry
- puheenjohtaja Pietu Heiskanen, Suomen Lukiolaisten Liitto
- puheenjohtaja Eini Järvi, Suomen Opiskelija-Allianssi - OSKU ry
- asiantuntija Antti Hallia, Suomen opiskelijakuntien liitto - SAMOK ry
- sosiaalipoliittinen sihteeri Silja Silvasti, Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Ammattikorkeakoulujen Rehtorineuvosto Arene ry
- Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry
- Lastensuojelun Keskusliitto
- Suomen yliopistot UNIFI ry

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:

- Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi opintotukilakia, varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annettua lakia, sotilasavustuslakia sekä yleisestä asumistuesta annettua lakia.

Lasta huoltavien opiskelijoiden toimeentulon parantamiseksi ehdotetaan opintorahaan 75 euron huoltajakorotusta opintorahaa saavalle alaikäisen lapsen huoltajalle. Huoltajakorotusta ei otetta-

Valiokunnan mietintö SiVM 11/2017 vp

si tulona huomioon asumistuessa, sotilasavustuksessa eikä määrättäessä varhaiskasvatuksen maksuja tai kotihoidon tai yksityisen hoidon tuen hoitolisää. Esityksessä ehdotetaan myös ajan-kohtaisten koulutustarpeiden muutosten sekä oppilaitoskohtaisten erityispiirteiden huomioonot- tamista päätoimisen opiskelun, opintotukiajan pidennyksen ja lukuvuoden tukikuukausien eh- doissa.

Lait on tarkoitettu tulemaan pääosin voimaan 1 päivänä tammikuuta 2018.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Hallituksen esitys sisältää ehdotuksen opintorahaan sisällytettävästä 75 euron huoltajakorotuk- sesta, jolla parannetaan lasta huoltavien opiskelijoiden toimeentuloa. Huoltajakorotuksen kanssa opintoraha olisi 325,28 euroa kuukaudessa, ja korotukseen olisi oikeus opintorahan saavilla alle 18-vuotiaan lapsen huoltajilla. Sivistysvaliokunta pitää ehdotusta erittäin kannatettavana. Esitys on vastaus sivistysvaliokunnan mietinnön (SiVM 17/2016 vp) pohjalta eduskunnan vuonna 2016 hyväksymään lausumaan, jossa eduskunta edellytti, että valtioneuvosto harkitsee opintotukeen huoltajakorotusta (HE 229/2016 vp — EV 238/2016 vp). Sivistysvaliokunta esitti silloin huolen- sa nimenomaan perheellisten opiskelijoiden aseman heikkenemisestä opintorahan ja asumistuen leikkausten vuoksi.

Huoltajakorotuksen tarkoitus on parantaa lasta huoltavan opiskelijan taloudellisia edellytyksiä opiskeluun sekä kompensoida korkea-asteen opintorahan leikkausta ja lasta huoltavien asumis- tuen ehtojen kiristymistä. Huoltajakorotus mahdollistaa lasta huoltavalle opiskelijalle käyttövä- roja opiskelun ja lapsen huollon ja hoidon yhdistämiseksi.

Päätoimisten opintojen määritelmää ehdotetaan muutettavaksi siten, että päätoimista olisi amma- tillisesta koulutuksesta annetun lain mukainen koulutus, jonka tavoitteena on ammatillisen perus- tutkinnon, tutkinnon osan, ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen tai työhön ja it- senäiseen elämään valmentavan koulutuksen suorittaminen. Myös muun kuin julkisen valvon- nan alaisen koulutuksen opintotukioikeutta ehdotetaan täsmennettäväksi ammatillisen koulutuk- sen reformin johdosta. Lisäksi ehdotetaan eräitä muita täsmennyksiä opintotukioikeuden myön- tämiseksi. Valiokunta kannattaa ehdotuksia.

Opintotuen myöntämistä sujuvoittaa ja selkeyttää lukuvuoden tukikuukausien määrän muutok- set, joita esitetään muun muassa ammatilliseen koulutukseen valmentavassa koulutuksessa sekä ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa oleville. Edellä todetut muutosesitykset vastaavat saadun lausunnon mukaan pääosin Kansaneläkelaitoksen nykyistä soveltamiskäytäntöä.

Valiokunta korostaa, että ammatillisen koulutuksen uudistus tulee vaikuttamaan merkittävästi opintojen monimuotoistuviin suorittamistapoihin ja suorittamismahdollisuuksiin. Opintotuen tu- lee voida joustavasti seurata opintojen suorittamista. Sivistysvaliokunta pitää erittäin tärkeänä, että päätoimisuuden määrittelyä sovellettaessa otetaan huomioon myös vastaavat määrittelyt esi-

Valiokunnan mietintö SiVM 11/2017 vp

merkiksi työttömyysturvaa koskevassa lainsäädännössä. Toisistaan hieman eroavien määrittelyjen rajapinnat eivät saa mahdollistaa väliinpuotoamista.

Hallituksen esitys sisältää myös korkeakoulututkintoa varten myönnettävän opintotuen enimmäisajan pidennyksen, jolla kevennetään tuen myöntämisehtoja. Muutos on opintotuen toimeenpanoa sujuvoittava ja valiokunnan arvion mukaan kannatettava. Muutosesitys huomioi myös korkeakoulujen opintotukilautakuntien lakkauttamisen 1.1.2018 alkaen. Valiokunta korostaa, että on sekä opiskelijan että yhteiskunnan etu, että opintotuki on opiskelijan opintojen loppuun saattamisen rahoitusmuoto toimeentulotuen tai työttömyysturvan sijaan, kun opinnot ovat viivästyneet perustellusta syystä. Opintojen keskeytyminen loppuvaiheessa taloudellisen pakon takia on aina kaikkein huonoin vaihtoehto.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että hallituksen esitys sisältää ehdotuksen ulkomailla opiskeluun myönnettävien tukikuukausien määrästä. Ehdotetun muutoksen vaikutuksia ulkomailla opiskeleviin tulee seurata ja sen perusteella arvioida mahdollisesti tarvittavia jatkotoimia.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että esitys ei sisällä lapsivaikutusten arviointia.

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Sivistysvaliokunta ehdottaa, että lakiehdotukset hyväksytään muuttamattomina.

Huoltajakorotus

Hallituksen esityksessä ehdotetaan opintotukeen huoltajakohtaista korotusta. Sen voisivat saada molemmat lasta huoltavat vanhemmat tai muut huoltajat. Lapsen huoltajalla tarkoitetaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) mukaisia huoltajia. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että huoltajakorotusta ei oteta tulona huomioon asumistuessa, sotilasavustuksessa eikä määrättäessä varhaiskasvatuksen maksuja tai kotihoidon tai yksityisen hoidon tuen hoitolisää. Tarkoitus on lisäksi, että opintotuen huoltajakorotusta ei oteta huomioon elatusvelvollisen maksukyvyttömyyttä arvioitaessa.

Huoltajakorotus voidaan esityksen mukaan maksaa Kansaneläkelaitokselle sen pyynnöstä elatus-tuen korvauksena ajalta, jona lapselle maksetaan elatustukilain (580/2008) mukaista elatustukea sen vuoksi, että opintorahan saaja on laiminlyönyt lapsen elatusvelvollisuuden. Tuki ohjataan siten lapsen elatukseen käytettäväksi siltä ajalta, jona lapselle maksetaan elatustukilain mukaista elatustukea.

Valiokuntakäsittelyssä on eräissä lausunnoissa esitetty, että huoltajakorotus tulisi ehdotetun lisäksi maksaa myös elatusvelvolliselle, joka ei ole huoltaja. Valiokunta toteaa, että opintorahan huoltajakorotus on perusteltua kohdentaa nimenomaan lasta huoltaville opiskelijoille, koska lasta huoltava opiskelija joutuu tekemään järjestelyjä sovittaakseen yhteen opintoja ja lapsen huoltoa ja hoitoa ja tästä aiheutuu myös lisämenoja, joita ei kateta nykyisellä opintotuella. Valiokunta korostaa, että huoltajakorotusta koskevan sääntelyn käytännön soveltamisessa tulee voida joustavasti ja tasa-arvoisesti ottaa huomioon erilaiset perhetilanteet ja huoltajuudet.

Valiokunnan mietintö SiVM 11/2017 vp

Valiokunta pitää tärkeänä, että huoltajakorotusta koskevan uudistuksen toimeenpanoa ja sen vaikutuksia erilaisten lapsiperheiden asemaan seurataan kattavasti, ottaen huomioon myös muut eri suuntiin vaikuttavat lapsiperheiden toimeentuloon vaikuttavat uudistukset.

Opintokuukausien määrä toisella asteella

Asiantuntijakuulemisessa on huomautettu, että ehdotetussa 7 c §:ssä lukuvuoden tukikuukausien määrässä toisen asteen opiskelijat asetetaan keskenään eriarvoiseen asemaan. Lukiokoulutuksessa opiskelevien opintotuki myönnetään vain yhdeksäksi kuukaudeksi. Ammatillista tutkintoa suorittavilla on käytössään kymmenen tukikuukautta, ja opintotukea voidaan myöntää myös pidemmäksi ajaksi, jos opiskelija osoittaa harjoittavansa opintoja lukuvuoden aikana pidemmän ajan kuin 10 kuukautta.

Valiokunta pitää tärkeänä, että opintotuki seuraa todellista opiskeluun käytettyä aikaa. Siten esimerkiksi ammatillisen koulutuksen reformin mukaisten yksilöllisten opintopolkujen ja henkilökohtaistamisen tuomat muutokset opintojen rytmittymiseen ammatillisissa oppilaitoksissa tulee ottaa huomioon opintotuen myöntämisessä varsinaisten lukuvuosien ulkopuoliselle ajalle.

Valiokunta ei ehdota tässä vaiheessa muutoksia opintokuukausien lukumäärää koskevaan sääntelyyn, mutta pitää tarpeellisena, että opintokuukausien määrää toisella asteella jatkossa lisätään, jos toisella asteella otetaan opiskelukäyttöön myös kesäkuukaudet.

Koulumatkatuki uudistus

Hallituksen esityksen lausuntovaiheessa esitykseen sisältyi myös koulumatkatukea koskevia täsmennysehdotuksia. Lopulliseen hallituksen esitykseen niitä ei ole liitetty. Sivistysvaliokunta korostaa koulumatkatuen merkitystä opiskelumahdollisuuksien hyödyntämiselle toisella asteella. Valiokunta painottaa perusopetuksen suorittamisen tärkeyttä kaiken jatko-opiskelun perustana ja korostaa sen vuoksi oppivelvollisuusiän ylittäneiden perusopetukseen osallistuvien tarvetta koulumatkatukeen.

Koulumatkatukea koskevan lain käytännön toimeenpanossa ja kehittämisessä on muistettava huomioida ammattiin opiskelevien osalta ammatillisen koulutuksen reformista tulevat käytännön muutokset. Valiokunta pitää tarpeellisena, että koulumatkatukea on mahdollista saada kesäkuukausien ajaksi, mikäli opiskelija opiskelee kesällä tai opiskelija saa kesätöistä hyväksi luetta-
via suorituksia tutkintoonsa. Koulumatkatuen myöntämisperusteisiin tarvitaan asiantuntijalauseen mukaan myös joustoa erilaisten perhe- ja elämäntilanteiden vuoksi.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan koulumatkatukijärjestelmän toimivuutta tarkastellaan uudelleen ammatillisen reformin käynnistyttyä vuoden 2018 alusta. Järjestelmän kehittämismahdollisuuksiin vaikuttavat muun muassa kehitteillä olevat uudet lipputuotteet ja tarvittavan lisärahoituksen saatavuus.

Valiokunnan mietintö SiVM 11/2017 vp

Alle 18-vuotiaiden opintotuki

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että tulevissa opintotuen muutoksissa kiinnitetään erityistä huomiota alaikäisten toisen asteen opiskelijoiden opintotukeen. Itsenäisesti asuvan alle 18-vuotiaan opintoraha on jo pelkän alaikäisyyden perusteella niukka, ja 17-vuotiaat toisen asteen opiskelijat voivat saada yleistä asumistukea vain, jos heillä on ansiotuloja tai he saavat opintotukea. Ikänsä puolesta he eivät ole enää oikeutettuja lapsilisään, ja vanhempien tulot voivat vaikuttaa estävästi opintotuen saamiseen.

Valiokunta korostaa, että oppilaitosverkon harventuessa on yhä yleisempää, että alaikäinen toisen asteen opiskelija asuu itsenäisesti ja muodostaa oman taloutensa. Vaikka alle 18-vuotias on lain mukaan elatusvelvollisuuden piirissä, huoltajien taloudelliset mahdollisuudet tukea itsenäisesti asuvaa lastaan vaihtelevat suuresti. Alaikäisen opiskelijan toimeentuloa vahvistamalla voidaan parantaa tasa-arvoisia koulutusmahdollisuuksia ja edesauttaa sitä, ettei mielekkäisiin toisen asteen opintoihin hakeutuminen olisi kiinni perheen vuokranmaksukyvyistä tai muusta taloudellisesta tilanteesta.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sivistysvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 139/2017 vp sisältyvät 1.—4. lakiehdotuksen.

Helsingissä 21.11.2017

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuomo Puumala kesk
varapuheenjohtaja Sanna Lauslahti kok
jäsen Li Andersson vas
jäsen Ritva Elomaa ps
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Marisanna Jarva kesk
jäsen Kimmo Kivelä sin
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Sari Multala kok
jäsen Mikaela Nylander r
jäsen Ulla Parviainen kesk
jäsen Pekka Puska kesk
jäsen Sami Savio ps
jäsen Jani Toivola vihr
jäsen Pilvi Torsti sd

Valiokunnan mietintö SiVM 11/2017 vp

varajäsen Sofia Vikman kok (osittain)

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaj Laine